

Received 21 January 2016.

Accepted 30 May 2016.

**THE LEXICON OF THE POEM *SEIDIA* COMPARED WITH  
THE *VOCABULARI DEL MAESTRAT*  
AND THE *DICCIONARI CATALÀ-VALENCIÀ-BALEAR*<sup>1</sup>**

Lluís GIMENO BETÍ

Universitat Jaume I / Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona

llgimeno@senior.uji.es

**Abstract**

We compare the lexicon of the poem *Seidia* and the vocabulary that appears in the *Vocabulari del Maestrat* with the one in the *Diccionari català-valencià-balear*. We also mention the lexicon used by Joaquim Garcia Girona.

**Keywords**

lexicon, dialectology, lexicography, linguistic variation

**EL LÉXICO DEL POEMA *SEIDIA* COMPARADO CON EL *VOCABULARI DEL MAESTRAT*  
Y EL *DICCIONARI CATALÀ-VALENCIÀ-BALEAR***

**Resumen**

En este artículo se establece una comparación entre el léxico del poema *Seidia*, el del *Vocabulari del Maestrat* y el del *Diccionari català-valencià-balear*. Se describe también el léxico usado por Joaquim Garcia Girona.

**Palabras clave**

léxico, dialectología, lexicografía, variación lingüística

---

<sup>1</sup> This work has been developed under the FFI2013-41077-P project, funded by the Spanish Ministerio de Economía y Competitividad.

*Hic domus, haec patria est.*

Publius Vergilius Maro

(*Aeneida*, VII, 122)

## 1. Introduction

The Valencian Joaquim Garcia Girona (Benassal 1867 - Baeza 1928) was a writer, a lexicographer and a priest. His main literary work is the long epic poem *Seidia*, which he began at the end of the 19th century and finished in 1908. He worked as a linguist with the *Vocabulari del Maestrat* (*Vocabulary of the Maestrat*), published as an annex to the *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura* (BSCC) between 1922 and 1928 up to the letter G (entry *guaje*), but totally delivered in the form of lexicographic cards to Alcover's *Calaixera* (drawer) for the preparation of the *Diccionari català-valencià-balear* (DCVB). His translations of Horace were called *Del jardí d'Horaci* and formed a collection of nineteen poems and three articles which described the theory of the translation of a classical language into a Romance language. When he died, he was director of the Seminary of Baeza (Jaen). Benassal's City Council named him its illustrious son, named a street after him, and erected a commemorative plaque, which was destroyed during the Spanish Civil War (1936-1939).

## 2. An approach to Garcia Girona's biography

Garcia Girona was an almost unknown scholar of the first third of the twentieth century, whose cultural, literary and linguistic merits are now available to those who want to know about them now that several researchers have started work on analysing his great contributions in those areas.<sup>2</sup>

---

<sup>2</sup> For Joaquim Garcia Girona's biography, see Pere-Enric Barreda i Edo (1989); the obituary in *Correo Josefino*, núm. 383 (1929: 40-45) on the occasion of his death; Salvador (1973: 45); diari *El crit de la muntanya*, núm. 8, 15 September 1922; several articles appeared in *El Pueblo Católico* (Jaen), *Diario de Castellón*, *Correo de Tortosa*, *El defensor de Córdoba*, *Nuestro apostolado* (Zaragoza), *La Santa Cinta*

Garcia Girona was an important collaborator of Alcover's in collecting the lexicon of his area, which led him to be named correspondent of the *Diccionari de la llengua catalana* (later, the *Diccionari català-valencià-balear*), which Alcover had undertaken. He kept up a lengthy epistolary relationship, which showed signs of kindness<sup>3</sup> and courage towards his dedication to the *Obra del Diccionari* 'Work of the Dictionary', and showed great confidence in him from the beginning. This confidence led to Garcia Girona being included among the "collaborators who have little sleep", according to Alcover's motto, and he delivered the first 1,000 cards (BDLC, II, 1904-1905: 8), a second 3,000 (BDLC, IV, 1908-1909: 23), and finally 1,000 more (BDLC, VIII, 1914-1915: 394). Garcia Girona was one of the first Valencian scholars to carry out fieldwork in order to obtain dialectal data to be sent to Alcover's dictionary.

The compilation of the lexicon of the Foral period and of the ancient Catalan language was also one of his obsessions. Thus, in several letters, he explained to Alcover that he had discovered interesting texts dating back to the fifteenth century in the municipal archive of Vistabella (Alt Maestrat), and also that he was continuing to write cards extracted from *Rubriques y stabliments del loch de Benasal*, a 15th-century manuscript that was in the town hall.

Following the criteria that Alcover explained in the *Lletra de Convit* in 1900, Garcia Girona was one of the first collaborators to send lexicographic cards that would be used in editing the *Diccionari català-valencià-balear*. Our information about this subject is fairly complete; thus, we know the exact number of cards that Garcia Girona sent to the drawer. Practically all the correspondence that he sent to Palma talks about cards. For example, letter No. 14 (December 21, 1907) tells him that he had finished 3,300 cards from his *Vocabulari del Maestrat*, from A to X. Note that this work is the base upon which he later expanded his lexicon. This work was published in Castelló de la Plana from 1922 onwards.

Garcia Girona's main field of research was the *Vocabulari del Maestrat*, a lexicographical work of the first order which appeared at a time when Catalan

---

(Tortosa), *Taula de lletres valencianes* (Valencia), on the occasion of his death; and the obituary in the *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura* (X, January-February, 1929, 1-2).

<sup>3</sup> See, for example, what Alcover says to Garcia Girona: "Friends' letters do not tire, but delight, pleasure, comfort" (Gimeno Betí 2004: 109).

lexicography carried secular traditional ballast. Although the purpose of the *Vocabulari del Maestrat* was the publication of a dialectal work with diatopical references, we must note that the title is a misnomer because it is circumscribed to the region of the Maestrat, but the work very often includes information from other regions, as well as from specific localities of the Maestrat. The lexicon recorded in the *Vocabulari del Maestrat* is basically from the Maestrat, the Plana de Castelló, Tortosa and Valencia. With his *Vocabulari del Maestrat* Garcia Girona wanted to collaborate in the *Diccionari-català-valencià-balear*.<sup>4</sup>

### 3. The poem *Seidia*

*Seidia* is by far Garcia Girona's main work (Barreda 1989: 646; Peraire 1991: 330). This long poem was published in Valencia in 1920 and had great success. It is a narrative poem of 6,251 lines in 1,045 verses of greatly varying length. It is structured in a Prelude, 13 Cantos and an Epilogue, and talks about the beginning of the conquest of Valencia by Jaime I. The prelude describes the entry of Balasc de Alagó into Morella and the following events are described, and personality the of Balasc's son Artal, is outlined. In Canto I, an incursion by Artal brings him face to face with Seidia; intrigued by her beauty he follows her, abandoning his soldiers and falls prisoner. Love replaces the race hatred in the hearts of the couple. This will be the reason for their sacrifices and pains. Cantos II and III describe the night attack on Ares with the warriors' incidents, in the middle of a violent snowstorm. Canto IV, of clear Mistralian influences, tells the scene of the cave of the witch Boya, who reveals to Seidia the royalty of her blood and increases the anti-Christian hatred. Canto V, entitled "Glòries", one of the best of the poem, describes the Moorish Assembly of Eslida, the proclamation of Seidia and the bullfights and chivalric games of the city of Onda. Later Anglera, Artal's brother-in-law, appears and requires him to leave Seidia and to return with his people. Canto VI describes the king's hosts with his court of noble leaders and warrior bishops. In Cantos VII and VIII the scene of the poem moves to the Plana. The

---

<sup>4</sup> See Gimeno Betí (1998: 4-5).

Hellenistic atmosphere dominates, and Anacreon's descriptions such as the siege of Burriana, festivals, tournaments of love, minstrel's songs and the "ball pla" 'dance', all of them presided by Seidia. In Canto IX Seidia's father, a Christian convert, invites her to abandon the war and embrace the new faith. Balasc recriminates his son Artal for his betrayal and his love for Seidia and both parents suffer the pain of the strong negative reaction, the passion of which is exalted more in Canto X, with the intervention of Seid Ali, who wants Seidia and is defeated by Artal. In Canto XI, scenes of war in towns and Christian castles are described again. Later, looking for a break, Seidia goes to Benassal, where she was born, and there she learns from the lips of the witch Boya about her infant baptism and the Christian faith of her mother Ores. The ascetic of Galintort offers her words of piety in favour of her conversion, until he gets her to renounce her religion and her defence of the war. Canto XII narrates the siege of Burriana and the discouragement of its attackers until the king's heroism manages to revive the Christian field and precipitates the victory. In the final Canto, Ali Seid seizes Artal in Borriol and prepares his revenge against the two young lovers. Seidia, travelling to the plain, is taken prisoner by Ali and dies witnessing the martyrdom of his beloved Artal. The attackers enter Burriana, and amid cheering and singing the defeated greet the corpse of Seidia, who died of love.

Garcia Girona's linguistic and literary works include his Catalan versions of poems by the Latin poet Horace. It is very probable that he translated Horace in imitation of Costa i Llobera, whom he mentions in his correspondence with Alcover. From 1921 to 1958 several translations of literary texts by Horace signed by Garcia Girona appear in the *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura* (BSCC). His first known translation was published in the BSCC (II, 1921: 247-249) under the epigraph *Epodon d'Horaci. Oda II*. It is the famous Epode that begins with *Beatus ille qui procul negotiis*. The linguistic register used in translation conforms to the advice given years earlier by Alcover: to use a language very close to one's native region, and this remark holds true for all his versions of Horace's poems. This attempt to translate Horace to his own linguistic variety is a constant, therefore, in all known versions, which makes Garcia Girona even more exceptional. The following year he published *Del jardí d'Horaci*, Ode XIV of Book II which starts with *Eheu! Fugaces, Postume, Postume*, in the BSCC (III,

1922: 322). Postume is an unknown person, probably imaginary. Horace laments the inexorability of death in these verses. Towards the end, he manifests the yearning for the things that are left behind when one dies. The second translation is of Ode IV of Book I (BSCC 1922: 323), dedicated to Lucius Sestius, which begins *Solvitur acris hiems grata*. It is a song on the arrival of spring. Horace exhorts Lucius Sestius to continue enjoying the present without worrying about the uncertain future, constantly threatened by death.

In 1923 (BSCC IV: 144-145), Garcia Girona only published one translation. This is Ode XVI of Book II, dedicated to Pompeius Grosphus, and begins *otium divos rogat in patenti*. Horace recommends in this poem to achieve leisure, understood as spiritual tranquillity and material independence to which everyone aspires. To do so, one must not be ambitious, but content with the present “forgetting the future” and knowing that no one “found complete joy in this world”. The BSCC (V 1924: 180-181 and 322-323) published the translations of Ode VII of Book I, dedicated to the politician Munatius Plancus, which begins *Laudabunt alii claram Rhodon*, where Horace confesses his love for the city of Tivoli. He encourages Munatius to enjoy himself; and in Ode XVII of Book I, dedicated to Tyndaris, which begins *Velox amoenum saepe Lucretilem*, Horace invites Tyndaris to visit him at his property of the Savina, on the edge of the mountain Lucretile, where they can share the delights of the place, singing “love / with the sonorous zither of the Greek / poet Anacreon”. The translation of another famous Ode is also published In the BSCC (VI, 1925: 52): Ode III of Book IV, dedicated to Melpomene, which begins with *Quem tu, Melpomene, semel*. In this poem Horace thanks his Muse, who has made it possible for him to attain the glory of being recognized as one of the greatest poets in Rome. We can certainly conclude from a close reading of this poem that Garcia Girona was not only the first Valencian who translated Horace into his own language but, as we will see below, he was one of the first in Spain to imitate the rhythm of classic verse in his versions of Horace.

In 1926 (BSCC VII, 1926: 191), Garcia Girona published another version of an Ode by Horace: it is XX of Book I, and begins *Vile potabis modicis Sabinum*, translated following the classic rhythmic system, as he explains in the only footnote. This ode, dedicated to Maecenas, mentions the moment in which this counsellor of the Emperor

Augustus was acclaimed in the theatre of Pompeii, after appearing in public for the first time after a long illness. Horace invites Maecenas to enjoy the wine that he “closed” that very day, a modest wine, different from others of greater fame, such as the Falernian or the Formias, in Latium. The following year he published in this same journal Ode III of Book I, dedicated to Virgil. The ode testifies to the good friendship between the two great poets of Roman Classicism. In 1928, he published two more versions: one is Ode XII of Book III (BSCC IX 1928: 85), dedicated to Neobule, who was in love with Hebrus from Lipara, away from household duties, who lives saddened by that unrequited love. It begins *Miserarum est neque amori dare ludum*; and the other is Epode VI (BSCC IX 1928: 174), which begins *Quid inmerentes hospites vexas*, dedicated to a supposed writer whose name is not mentioned, and who has the custom of attacking those who do not respond to him. Horace defends the man suffering the offence and challenges him to quarrel with him. The last version of an ode by Horace published in Garcia Girona's lifetime appears in BSCC (X, 1929: 354). It is Ode X of Book II, dedicated to Licinius, which begins *Rectius vives, Licini, neque altum*. It is the famous composition where the verse *In medio consistit virtus* appears and is one of the basic principles of Horace's ethics.

After Garcia Girona's death on December 13th, 1928, his companions of the Minor Seminary of Baeza sent his belongings to his sister Innocencia. Among them were the manuscripts of the latest versions of Horace's odes and epodes which continued to be published in the same journal (BSCC) until 1958. The journal published Ode XXII of Book III (BSCC XXV 1949: 641), dedicated to Diana, to whom Horace had consecrated a pine tree on his farm, and which begin *Montium custos nemorumque virgo*; the version of Ode XII of Book III (BSCC XXVIII 1952: 129), which begins *Miserarum est neque amori* and is a second version of Ode XII, which had already appeared in the same journal in 1928; the version of Epode VI (BSCC XXXIII 1957: 162) retouched orthographically and without the notes of the first version, published in 1928. The latest version published in the BSCC is Epode VII (XXXIV 1958: 58). It begins *Quo, quo scelesti, ruitis? Aut cur dexteris*, where Horace desperately regrets a new civil war between Romans of different tendencies.

After the publication of this Epode, the versions stopped for no reason, but there were still a few handwritten ones, which have been published recently (see Gimeno Betí 2004: 163-170). The first is Epode III, which begins *Parentis olim siquis impia manu*, dedicated to Maecenas. This Epode is a good testimony to the intimacy between Horace and Maecenas, a proof that their friendly relationship was more than the adulation of a grateful poet to his patron. The subject, however, is trivial: it is a series of invectives against garlic — which Horace loathed — and by extension against Maecenas who had made him eat a sauce containing it. The second is the version of Ode XI of Book I, dedicated to Leuconoe, which aims to predict the future through astrology. The poet advises him to forget worries, which will only shorten his life, and to enjoy the present. Time is flying even as they talk, and there may not be another day. It begins *Tu ne quaesieris (scire nefas) quem mihi, quem tibi*. The third version is Ode VI of Book I. It begins with the verse *Scriberis Vario fortis et hostium*, dedicated to Agrippa, a general of Augustus who was responsible for many military victories. The composition is a brilliant exercise in modesty, in the style of the old rhetoric, in which not only Agrippa is praised but also Varius Rufus, an epic and tragic poet and Virgil's friend. Garcia Girona's version has six explanatory notes to the Latin text. The fourth manuscript version is Ode XIII of Book III, which begins *O fons Blandusiae, splendidior vitro*, dedicated to the Blandusia spring, located in his estate of the Savina according to some critics. It carries an explanatory note in which Garcia Girona explains that he imitates the classical stanzas. The fifth version of a poem by Horace is that of Ode IX, Book III. It begins with the verse *Donec gratus eram tibi* and is an ode composed in the form of dialogue. Horace expresses his feelings to Lydia and she replies to him, although now they are no longer lovers.

We will now look at another aspect of Garcia Girona's translations in which he was also a pioneer: the rhythmic. He possessed excellent qualities in translating Horace's poems, showing his perfect mastery of the Latin language and, which is much more difficult, of what is called rhythm. He had the ability to produce it with his translations into Romance versification and also to reproduce it, at least approximately, following the original Latin. We must distinguish between the translations of Horace's poems into some Romance poetic form and those that try to

reproduce the original model. In the course of the years, there is a clear evolution in the Garcia Girona's versions. The first occurred mainly between 1921 and 1924, and the latter from 1925 onwards. The key date of the change was 1925 with the appearance of an article in the BSCC which Garcia Girona entitled "Del jardí d'Horaci. Unes explicacions". Here, he explained the method that he would follow for the translation of Ode IV, which consists in the reproduction of the original model using tonic syllables. This article will follow the line of later translations with a few possible exceptions. The aim is to "make a Valencian Horace". Un Horaci tal com és, no llevant-li ni ficant-li ni mudant-li res de lo principal, ni encara de lo secundari mes que a pura necessitat". A "Horaci vestit a la valenciana, que's deixe escoltar i entendre en los vocablos y manera que jo sàpia trobar més pròpies i llegítimes de la nostra llengua" (Garcia Girona 1925: 269-270).<sup>5</sup> In a second moment, in the article "Unes explicacions" Garcia Girona gives an example of the way in which Sapphic verse must be translated following the rhythmic marks of quantity and replacing them with tonic accents. In order to show this, he offers two versions of Sapphic verse, one with an accent on the fourth, following the Romance patterns, and another with an accent on the fifth, following the Latin rhythmic mark. Garcia Girona says in support of his method: "Assò se farà mes palpable en una estrofa valenciana. Sia lo comensament de la oda d'Horaci, XX del Lib. I Carmin., *Vile potabis modicis Sabinarum*" (see Garcia Girona 1925: 275-276).<sup>6</sup>

A perfect copy of iambic rhythm, which was so well known to Garcia Girona to judge from his translations in Romance verses (all based on this type of rhythm), are the translations of epochs VI and VII. Of the first, we have two identical translations, one written during his life in 1928, and the other published posthumously in 1957. These poems were written by Horace in couplets based on an iambic hexameter plus an iambic tetrameter, just like ode I 4, which was translated by Garcia Girona in decasyllable and hexasyllable verses. Instead, he later reproduced the Horatian meter,

---

5 "A Horace as he is, without taking anything away or putting anything in, or changing anything of the main or even the secondary part except out of sheer necessity". A "Horace in Valencian dress, which can be heard and understood in the words and way that I am able to find most our own and legitimate in our language".

6 "This will become more palpable in a Valencian stanza. Probably the beginning of Horace's Ode XX of Book I Carmin., *Vile potabis modicis Sabinarum*".

consisting of twelve and eight syllable verses, using tonic accents in all the doublet syllables.

Now we will try to highlight his excellent qualities for poetic translation. The difficulty is evident, because it is not an original work of creation, where the poet has a greater flexibility, but Garcia Girona had to be faithful to certain content. He offered us translations in decasyllable, hexasyllable and alexandrine verses, with adequate correspondence between rhythm and content. These translations alone would be enough to qualify his work as a translator and versifier among the most notable of those who have translated Horace's poems into Romance. Even more interesting is their poetic versions following the rhythmic marks of the original Latin. Without a doubt, Garcia Girona felt the rhythm, at least approximately, despite the opinions of those who insisted that this was impossible. In this regard, there has been and will always be a completely sterile debate.<sup>7</sup> As long as there are Hellenists and Latinists who love Greco-Roman poetry and have some ability to reproduce its rhythm, marking it with the accents of words, they will always offer us poetic translations.

There is no doubt that Garcia Girona mastered Latin verse perfectly and was endowed with the necessary rhythmic qualities to be able to translate them into his beloved language; otherwise it would have been an unattainable task. We are looking at a work of maturity. These are the last eight years of his life. Garcia Girona put his versatile qualities at the service of poetic translations, with the explicit desire to show that the Catalan language was perfectly able to reproduce the rhythm of the Greco-Roman classics.<sup>8</sup>

It is clear, then, that the selection of the lexicon of the *Vocabulari del poema*

---

7 Jaume Medina, well acquainted with the poetic Catalan versions of Greek-Latin poems (see Medina (1976a)), accounts for the controversy that arose in the twenties of the last century, with the compilation of a series of articles written by Josep Fonts, Joan Franquesa and Josep Maria Llovera, in "Una polèmica a la premsa...". He attributes the cause of the controversy, ultimately, not to *Odíssea's* version by Carles Riba but, in his own words, to "un autor del País Valencià: Joaquim Garcia Girona, el qual publicà al *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura* tres articles – "Unes explicacions", "Més sobre la imitabilitat dels metres llatins" i "La versió de la estrofa alcaica" – que mogueren un cert enrenou en alguns cercles barcelonins afectes a les lletres clàssiques" "to a Valencian author: Joaquim Garcia Girona, who published three articles in the *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*: "Unes explicacions", "Més sobre la imitabilitat dels metres llatins" and "La versió de la estrofa alcaica", which caused a certain stir in some Barcelona circles knowledgeable in classical literature. Medina (1976b: 104) also pointed Garcia Girona out as the cause of these controversies in Barcelona.

<sup>8</sup> See Bermúdez Ramiro (2009).

*Seidia* (VS) by Garcia Girona was that of the normal and lively use of that region, and therefore every user of the work could find the lexicon for everyday use. This could be seen during the summer of 1995 when I compared a part of the entries included in the VS with the knowledge of the words that then existed.

#### **4. Comparing the lexicon of the poem *Seidia* (VS), the *Vocabulari del Maestrat* (VM) and the DCVB**

This study takes a first section starting from the lexicon that appears at the end of the 1920 edition of the poem *Seidia* (VS) and compares it with the same author's *Vocabulari del Maestrat* (VM) of and with the DCVB. This is followed by different sections that relate the three works thus: 1) Words of the VS that appear in the VM; 2) Words of the VS that do not appear in the VM; 3) Semantic modifications; 4) Words that the DCVB places in the Maestrat; 5) Words appearing in VS cited by DCVB; 6) Words that the DCVB places in Benassal; 7) Words that that the DCVB places in the Maestrat and Benassal; 8) Words that appear in the VM cited by DCVB.

#### **A**

**abdós:** los dos 'both'. No apareix al VM. En el DCVB apareix el terme documentat solament durant l'edat mitjana.

**abim:** abis, abisme 'abyss'. Al VM, tan sols hi apareix *abisme* "profunditat, alvenc". Les citacions d'autors corresponen a Verdaguer i Guimerà. Des del punt lexicogràfic, el DCVB indica que els diccionaris d'Escrig-Llombart i Martí Gadea el recullen amb l'observació de mot antic.

**abollar:** udolar 'to grumble'. La definició que dona el VM és "lladrar" (Baix Maestrat); "disbaratar parlant" (Tortosa). El DCVB en recull que tres sentits: "Lladrar (Castelló, Maestrat); "Aficar, llançar grans crits". "Venen a rengs los moros correns; calant la llança | "Ad Ell! cacem-lo!" abollen, *Seidia* xii. "Dir disbarats" (Tortosa), segons Garcia Girona, *Vocabulari del Maestrat*.

**acaronar:** fer carícies ‘to caress’. La mateixa definició al VM. La mateixa definició duu el DCVB, però desconeguda al VM.

**acorar:** rematar, acongoixar ‘to topple, to mourn’. El VM defineix així el terme “acabar, arrematar”: *Acora* eixes figues!, la fam l’*acora* (Maestrat, la Plana de Castelló i València). *Acorat* de pena, de dolor. *Acorador, ra*; lo que acora. El DCVB enregistra una quarta accepció amb el significat de “esvair, aniquilar, fer desaparèixer del tot. “S’han d’acorar les rates” (Morella). “Acora les figues d’eixa cistella” [=acaba-te-les de menjar] (Castelló, València), frase gairebé calcada del VM (*vide supra*) sense, però, esmentar-lo.

**acórrer:** socórrer ‘to help’. El VM: a algú, socorrer-lo (antic). El DCVB registra exemples del mot en autors antics.

**acotolar:** rematar ‘to top off’. El VM: rematar, acorar, acabar. Se sol usar en coses de menjar. Ex: M’hai *acotolat* dos cavallons de figues (Maestrat, Tortosa, i Baix de Tortosa, referit a la vora de l’Ebre per la part de migjorn). El DCVB defineix el terme així: “esvair, aniquilar, fer desaparèixer de tot en tot”, amb dues citacions, la segona de les quals es treta sens dubte del nostre VM: “M’hai acotolat dos cavallons de figues” (Maestrat, Tortosa i comarca). “Escarar del castell sab la muralla. | i acotolant la impia vil canalla. | la hermosa esclava estreny contra son pit”, Seidia 13.

**adargar-se:** cubrir-se ab la adarga o escut ‘to cover with the shield’. No apareix al VM. En el DCVB: “cobrir amb l’adarga com a defensa”, amb dues citacions literàries, la segona de les quals apareix a *Seidia*: Aquell s’adarga, | este acomet, l’altre es gira, *Seidia* 108.

**aguisar:** disposar, ordenar ‘to order’. No apareix al VM. El DCVB solament en duu citacions antigues. No esmenta per a res el VM.

**albixeres:** estrenes per a donar una bona notícia ‘who gives good news’. Al VM apareix grafiat amb accentuació proparoxítona: “Demanar albíxeres per alguna bona notícia. Desconegut pel DCVB.

**alimares:** fogueres ‘bonfires’. No apareix al VM. El DCVB defineix el terme com “foguera que serveix de senyal”, però no hi apareix cap referència al VM ni tampoc al poema *Seidia*.

**almeixia:** espasa o arma de mà ‘sword or hand weapon’. Segons el VM és una “túnica o vesta mora”, i el DCVB: “Túnica amb mànegues que duïen els moros damunt l'altra roba”. El VM rectifica un error que apareix al poema *Seidia* així com al glossaria final en què es pren el terme amb el significat d’espasa.

**almenara:** torre ‘tower’. No apareix al VM. El DCVB n’aporta algunes accepcions, i entre les quals la d’“atalaia”.

**allavons:** allavors, llavors, llavons, *entonces* ‘then’. El VM duu, si fa no fa, les mateixes variants fonètiques que apareixen al glossari del poema *Seidia*, però hi afegeix l’extensió geogràfica: Vora de Catalunya, Tortosa i Dalt de Tortosa, nomenclatures amb què el mossèn feia referència a localitats una mica més allunyades de Tortosa i a la seua comarca. Aquesta variant fonètica apareix al DCVB i és localitzada al Maestrat.

**amagatontes:** amagadament, ocultament ‘hidden’. El VM defineix el terme així “anar d’amagatontes, anar amagant-se per no ser vist (el Maestrat i la Plana de Castelló), i *amagatons* (Tortosa), totes dues expressions recollides pel DCVB a la zona referida pel VM. No cita, però, la font (VM?, *Seidia*?).

**amor** (la, lo) ‘love’: és de genre ambigu. No hi és al VM. El DCVB el recull com a terme general a la llengua.

**anc:** encara ‘still’. Recollit pel VM, que afegix “antic”. Terme enregistrat pel DCVB com a antic, amb citacions en autors medievals.

**anyell:** corderet ‘lamb’. No apareix al VM. Recollit pel DCVB.

**aont:** aon, on ‘where’ (tres formes del mateix mot). No apareix al VM. Variants fonètiques recollides pel DCVB, que remet a la forma normativa *on*.

**assucar-se:** tirar-se de dalt baix matant-se ‘to throw down and killing oneself’. Inclòs també al VM amb el verb en forma pronominal i no pronominal. La definició que en dóna és “acometre com lo bou, etc. per a matar: ¡Assuca’t! vol dir ¡aborna’l!, ¡embestix-lo! (Baix Maestrat). Assucar-se és “tirar-se d’una roca, del campanar, etc., o a un pou, riu, etc., per a matar-se (Baix Maestrat, Vora de Catalunya). El DCVB n’enregistra dues accepcions: “ferir a cops de cap; envestir a capades (mall.). Al manco ets animals que causaren tal espant haguessen estats conís, que no suquen, Roq. 24. Al Baix Maestrat es diu *assucar* amb el mateix significat. *Assucar-se*: tirar-se o caure a baix, estimbar-se, caure de cap des d’un lloc alt (Tortosa, Baix Maestrat) sense citar-ne la procedència.

**àstec:** àstega, aspre ‘sour’. El VM hi diu “aspre al gust, com lo codony. ¡Quina pena més àstega de passar (Maestrat, Tortosa). El DCVB el defineix com “aspre al gust (Camp de Tarr., Tortosa, Maestr., Alcalà de X.). En la segona accepció, hi diu: “difícil, repugnant (Maestr.). Que fassen ofici d’articles no hu contradiré, pero que hu siguen és una mica àstec de passar, J. Garcia Girona (BSCC, v, 381).

**atansar-se:** aproximar-se ‘to approach’. El VM hi diu això: “acostar, aproximar, i també és recíproc (Baix Maestrat, Tortosa). El DCVB el fa general a la llengua, i en duu exemples de totes les èpoques.

**ataüllar:** mirar, ovirar ‘to look at’. VM: “distinguir ab los ulls una persona o cosa entre moltes”. T’hai ataüllat en mig la gent quant eixies de missa (Maestrat). El DCVB registra el terme i en dóna tres accepcions: “midar a l’ull l’extensió d’un camp (Vilafranca); “esmar, calcular la distància i direcció d’una cosa per apuntar li (Massalcoreig). “Ataüllla-te’l bé, aquell conill, i tira-li”. En la segona accepció diu: “afinar, veure una cosa que és lluny o que no és fàcil de descobrir (val.). “Què prompte l’has ataüllat!” (Almassora); “Lo pagés... si encara no ataüllla los tres Bordons i les Cabrilles, assegurarà que no és mitja nit”, Moreira Folkl. 147. En la tercera, fa referència al VM: “mirar, observar (Cast., Tortosa, Val.). Al vore-se’l entrar per aquelles portes el procurador ataulant-lo el va medir de cap a peus”, J. Pascual Tirado (Alm. Val. 1927, p. 24).

**atènyer:** obtindre, encalçar alguna cosa tocant-la ‘to achieve, to pursue something by touching it’. El VM recull el terme i en fa una definició semblant a la del glossari de *Seidia*: “aconseguir, encalçar, pendre” però el qualifica d’antic. El DCVB el presenta com a un terme general.

**atotinat, a:** atontit, a ‘reckless’. Al VM es defineix com “qui va de tropell sens mirar lo que fa” (Maestrat). El DCVB recull la idea i indica: “Qui obra atropelladament i sense reflexió (Maestrat, Castelló). La novia atotinà,... plena de despit i rabiosa tirà de mà de algo, J. Pascual (BSCC, I, 241).

**atustar:** acometre (del toç del bou?) ‘to rush (from the nape of the ox?)’. La definició que apareix al VM és “abornar, embestir, resoldre’s, acometre”. Exs: després dde molt de pensar-ho, atusta a passar lo riu (Maestrat), “Che, vas molt *atustat*! (molt apressurat) (Alt Maestrat). La tercera accepció del mot que apareix al DCVB s’hi refereix: “Envestir, moure’s cap a cert lloc després d’una estona d’indecisió (Benassal). “Pel pont Seidia atusta”, *Seidia* 75.

**avinent:** lo que està prop, a mà, fàcil ‘what is close, by hand, easy’. En la definició del terme al VM, Garcia Girona juga amb el significat tret de frases fetes: “prop i avinent” (Alt Maestrat), “vindre avinent”, “fer avinent”, estar una cosa o posar-la a la mà, a la vora; fer present, recordar, definició molt semblant al glossari de *Seidia*. El DCVB el recull com a terme general.

## B

**badina:** platxa d’aigua, de sang, etc., per terra ‘puddle of water, blood, etc. on the floor’. El VM és una mica més explícit amb el terme i en fa una explicació més detallada, diu “toll, clot d’aigua, fondària d’aigua en la mar, etc. (Maestrat, Tortosa, la Plana, rodalies septentrionals de

Tortosa)”. Inclou informació del *Diccionari Aguiló* sobre el terme, amb exemples d’ús vivent del mot. El DCVB també recull els significats del VM: “clot ple d’aigua embassada” (Ribera de Cinca, Calasseit, Maestrat, Castelló). Vora la tarquimosa badina, J. Pascual Tirado (BSCC, vi, 162). “líquid escampat per terra (Castelló). “Quina badina de vernís has feta per terra!” (Castelló) metonímia “plat molt gran” (Castelló). “Quina badina de caldo!”.

**barreigs:** combats, lluites ‘fighting’. Al VM apareix en singular, i la definició que en dona és diferent: “barreja. Se diu del saqueig de llocs que’s fa en les batalles”, tot i que no se n’allunya gaire. El DCVB registra el significat a l’època antiga: “saqueig, acte de despollar una casa o població”. La major partida de la ost volria lo barreg de la vila, e nos no’l uolem, Jaume I, Cròn. 277; E vaérets trencament de cófrens, e barreig de tendes e de robes e d’aur e d’argent, Muntaner Cròn., cap. 139.

**barseroles:** diminutiu de barser, romiguera ‘diminutive of bramble’. No apareix al VM. No apareix al DCVB.

**borina:** festí, bureu ‘feast’. El VM defineix el terme com “xera, menjada de plaer estrepitosa, de gresca (Maestrat). Moure *borina* és moure gresca. Entre vuit accepcions del mot que enregistra el DCVB, hi ha aquesta: “gresca, tabola, soroll alegre de divertiment (Penedès, Camp de Tarragona, Tortosa, València, Mallorca). No més són pera fer riure | á gent de gòrja y borina, Martí G., Tip. mod. i, 56.

**brosquil:** espessor de malea ‘thickness of weed’. La definició del VM matisa la del vocabulari de Seidia, diu: “lloc de brosses, sorrat de malea alta (Tortosa, rodalies septentrionals de Tortosa). A l’Aragó és “corral o tancat per al bestiar”. El DCVB recull: “bosc espès, quasi intransitable” (Paüls, Tortosa, Maestrat).

**busnada:** de gent, d’aigua de pluja o riu creixcut ‘of people, rainwater or river flood’. Vol dir multitud, tropell. El VM presenta dues accepcions del mot: 1. Gran colp d’aigua eixint d’algun lloc o de revenguda després de forta pluja. 2. Fig. Tropell gran de gent que avansa (sic) per un carrer, camí, etc., o tronada i pluja que avansa (sic) per lo cel (Maestrat, Benassal). El DCVB calca gairebé la definició del VM, però no l’esmenta: “tronada i pluja que avança; gran colp d’aigua o de revenguda després d’una pluja forta; fig., tropell gran de gent que avança” (Maestrat). Com somni per ahí dalt | passà aquella busnada, *Seidia* 87.

## C

**cabacet:** capell, elm 'hat, helmet'. El VM: "cabacet, dim. Significa també lo capell o elm guerrer". El DCVB remet a *cabasset* i defineix el terme com "Capell de ferro que cobria el crani", amb una cita del Tirant.

**capell:** elm, cabacet 'helmet'. El VM n'enregistra dues accepcions. A la segona fa referència al significat que cerquem: "Elm o cabacet guerrer per a protegir lo cap en les batalles".

**camenya:** Llit de palla, pells, mantes, etc. per a dormir en terra 'bed made by straw, furs, blankets, etc. to sleep on the floor'. El VM, el defineix com "jaç de mantes o pells esteses per terra, o bé un sac de palla, per a dormir en hostals o altres llocs quen se vaja". El DCVB, al seu torn, indica que es tracta d'un "Jaç de brossa per a dormir-hi un pastor", però hi posa la localitat on es va recollir (Villar de Canes). Després, hi afegeix "També se'n diu *llaçana*".

**car:** conjunció, perquè 'because'. VM: conjunció antiga: *perque*. DCVB

**carasses:** contraccions de la cara fent burla 'contractions of the face making fun'. El VM entre el lema en singular, i el defineix així: "carassa, aum. de cara, moviment de cara descomposta per a fer burla o por, particularment als xics". El DCVB: Expressió lletja de la cara, adoptada per fer por o fer riure. Aquell astralàs en cua que sap Déu a on estarà fent cabrioles i caraces, J. Pascual Tirado (BSCC, VIII, 237).

**carpir:** carpir-se 'to whiten the wheat or other plants due to illness or dryness': Emblanquinar-se lo blat o altres plantes per malaltia o seca. S'aplica també figuradament a les persones. El VM dóna com a entrada la forma pronominal 'carpir-se', que defineix així: quedar-se sec, mort, d'una gelada,, de seca, o de maturitat lo blat, d'un camp, l'ordi, etc., o bé d'una botxornada (Maestrat, Benassal, Morella), Baix València (Sueca). En una segona accepció és definit com 'quedar-se una persona pasmada, encarcerada de fred ("estic carpit de fred", forma verbal i expressió usats encara). El DCVB el recull i el defineix com "encollir-se, debilitar-se extraordinàriament, perdre el vigor per efecte de malaltia, de fred, etc. (Calasseit, Maestrat, València).

**carrós:** terròs de terra, de sucre, de neu, de gent 'clod of earth, sugar, snow, people'. El VM el defineix com "tot compost, gran o xiquet, de parts o d'individus agrupats, apretats en un sol cos": carrós de sucre, de raïm, de terra. En algun lloc lo fan sinònim de *terròs*, i sols en lo sentit d'aquest (Onda). El DCVB en diu "terròs (Maestrat, Lluçena). "És bo com un carròs de sucre" (Benassal).

**carura:** fesomia 'physiognomy'. VM: "fesomia (Maestrat, Tortosa, Vora d'Aragó). DCVB: Fesomia, aspecte de la cara (Ribera d'Ebre, valencià). "Esta carura la conec" (Tortosa, Benassal, Ulldecona, València).

**cascú:** cadascú, o cascun, cadascun: cada u 'each one'. Al VM, l'entrada és per la forma **cadascú:** "lo mateix que *cascú*, *na* -que no recull-, *cada u*, *na* (Maestrat, la Plana de Castelló, València. El DCVB recollia encara les formes *cascú* i *cascuna* com a vivents (Alacant, Cocentaina, Gandia, Alcoi, Monnòver). Cadascú, cadascuna també hi és recollit.

**cloïssa:** un tancat de paret, de pals, etc. 'a wall fence'. No apareix al VM. El DCVB indica que és un tancat de rama, bardissa amb citacions no literàries del segle XIV.

**clos, a:** tancat, tancada 'closed'. També apareix al VM amb el sentit de tancat amb algunes frases "està clos" (núvol, Morella), "ha clos" (s'ha fet de nit, Morella). A Benassal s'aplica a la roba "este vestit està prou clos o prou closet" (de teixit apretat, compacte). El DCVB recull les dues accepcions: a) tancat i b) atapit, compacte, format de parts molt espesses, sense buits. *Bancal molt clos:* bancal ple d'arbres (valencià). *Cel clos, o temps clos:* cel tapat de núvols (Tortosa, valencià).

**cobejar:** cobdiciar, ambicionar 'to covet'. El VM hi presenta la marca *antic* amb el mateix sentit. El DCVB el defineix com "desitjar immoderadament", amb citacions antigues.

**colomells:** les dents que també es diuen claus 'tusks'. El VM en recull la forma vivent colomellos: "les dents puntegudes o claus de l'home o de l'animal (Maestrat, Benassal). El DCVB recull "ullal, dent canina (Calasseit, Benassal), amb transcripció fonètica koloméΛ (Calasseit); koloméΛo (Benassal).

**concirós, a** [per consirós, a]: trist i cavilós 'sad'. No apareix al VM. El DCVB: "Meditabund; absorbit per un pensament que preocupa", amb citacions literàries medievals.

**còngres:** certa pasta de forn 'some baking powder'. L'entrada al VM és congre amb tres accepcions; la segona hi fa referència: "certa pasta fina de forn" (Maestrat, Tortosa). El DCVB: "coca petita, de forma ovalada amb pessiguets damunt, feta d'ous, sucre, oli i matafaluga (Tortosa, Benassal)".

**copró:** corpó, esquinàs cap als renjons 'rump'. El VM hi diu "la part de l'esquinàs de la persona corresponent als renjons" (Maestrat; Benassal, Morella). El DCVB també hi apunta en aquest sentit: "l'os que forma l'extremitat inferior de l'espinada (valencià). Ja documentat al segle XV (Spill) (Maestrat, Llcena, Castelló, València, Gandia, *copró*), *corpó* (Pont de Suert, Tortosa)."

**corser:** cavall de carrera ‘racehorse’. Gairebé la mateixa definició per al VM “cavall de carrera o de batalla”. El DCVB: “Cavall de guerra o de torneig”.

**crita:** cridadissa ‘shouting’. El VM hi dóna la mateixa definició “cridadissa”, però hi afegeix “també té sentit de reprensió”: M’ha mogut una crita! El DCVB: “cridadissa” (Maestrat). “Quina crita han mogut!” (Benassal).

**cuita:** pressa, necessitat ‘hurry, need’. El VM recull dues accepcions del mot. A la segona, hi diu “pressa, necessitat, indigència” amb una citació del Llibre del Fets. El DCVB no és tan explícit “pressa”.

## D

**daurar:** dorar ‘to overgild’. No apareix al VM. Inclòs pel DCVB amb el sentit que dóna Garcia Girona al vocabulari del poema *Seidia*.

**delerar:** Desitjar ab ànsia ‘to crave’. El VM el recull amb la definició “tindre deler”, i hi afegeix el refrany “qui espere, delere”. El DCVB indica això: patir deler per una cosa (Tarragona, Tortosa, Maestrat). Aquest diccionari inclou un refrany molt semblant al que apareix al VM: “Qui en demà espera, avui delera” (Tortosa); i un segon que treu del VM sense esmentar-lo “Qui espera, delera” (Benassal).

**dende:** des de ‘from’. El VM és del mateix parer “des de” (Maestrat, la Plana i València). *Den de poc* (Benassal). El DCVB també n’és del mateix parer. Documentat solament a localitats o zones del País Valencià (Maestrat, Castelló de la Plana, València, Gandia, Dénia, Alacant).

**deportar-se:** solassar-se, recrear-se ‘to recreate, to have fun’. El VM recull “recrear-se, divertir-se”. El DCVB, “prendre deport, divertir-se”.

**desaina** [desaïna]: desgust, desgana? ‘disgust, reluctance?’. El VM, a través d’una citació del Llibre dels Feits, indica que voldria dir “fredor d’amistat, desamor, fluixetat en l’estimació”. El DCVB no l’inclou.

**desbudellar:** destripar ‘to disembowel’. VM: “traure els budells de la res” (Maestrat, la Plana). DCVB: “treure els budells” (Maestrat, València).

**deseixida:** arranc, eixida valenta “corageous departure”. VM: “acció extraordinària que se n’ix de lo comú: façanya, invent, etc.”. DCVB: “Activitat i habilitat per al treball, per a vèncer les dificultats, per a sortir dels perills, etc. (Camp de Tarragona, Maestrat, València).

**desempelluncar-se:** escapar-se de les mans d’algú ‘to escape from someone’s hands’. El VM recull la variant desempellucar “traure’s algú de damunt”, amb la frase ‘no me’l puc desempellucar de damunt’ (Maestrat, Benassal, Catí, Morella). El DCVB fa l’entrada a partir de

la forma *desempelluncar*: “treure’s del davant; deseixir-se d’una cosa, d’una persona (Maestrat). “El xiquet ve a buscar-me i no me’l puc desempelluncar” (Morella, Benassal, Catí).

**desfeta**: derrota ‘defeat’. No apareix al VM. En el sentit que apareix al vocabulari de *Seidia*, el DCVB indica: “Destrucció completa; derrota”, amb dues citacions, una de literària (Atlàntida), i l’altra de popular “La pedregada va fer una desfeta a la vinya” (Tortosa).

**destés**: destacat, -da ‘outstanding’. No apareix al VM ni al DCVB.

**dida**: mare de llet [llet] ‘wet nurse’. VM: “ama de llet [llet]” (Maestrat). DCVB: “Dona que alleta un infant d’una altra”, amb cites literàries antigues.

**dissort**: desgràcia ‘misfortune’. No apareix al VM. DCVB: “Mala sort”.

## E

**ebriac**: ubriac, borratxo ‘drunk’. No apareix al VM. DCVB: “Embriac (Alt Maestrat, ap. Griera Tr.)”.

**embrocar**: brocar, acometre ‘to attack’. VM: “acometre, embestir” (antic). Remet a **brocar**: “abornar, acometre en armes” (antic). El DCVB n’inclou la quarta accepció: “Citar i comprometre per a fer una cosa; especialment, comprometre per a ballar (Plana de Vic, Barcelona, Vallès, Maestrat). “Xica, t’embroco?—Embrocada quedo”: paraules rituals entre fadrí i fadrina quan es comprometen per a ballar plegats (Culla). També es diu d’aquesta forma:—“Jo t’embroco.—Per embrocar estic; quedo pos embrocada | p’a dematí i p’a de vesprada» (Culla).” A l’entrada brocar, hi diu: “Fer més ample un forat per la part superior perquè la cabota del pern s’hi fiqui bé i no surti part damunt la superfície (Morella).

**emprimar-se**: fer el citater ‘avaricious’. VM: “mirar-se, fixar-se molt en no gastar” (Maestrat, Benassal, Morella). El DCVB: “Estalviar; mirar prim en les despeses (Montblanc, Camp de Tarragona, Maestrat). “En aquella casa no s’emprima res”. “N’hi ha persones que s’emprimen per un cèntim” (Benassal).

**encertades**: intuïcions, acerts ‘intuitions, successes’. VM: “pegar en el punt on un tira pedra, bala, etc.” Figuradament significa ‘adivinar, descifrar un pronòstic”. El DCVB no inclou cap entrada per aquest lema. Hi ha el verb *encertar*.

**enfurismar-se**: posar-se furiós ‘to get angry’. No apareix al VM. El DCVB el defineix amb el sinònim ‘enfurir’, que no defineix, amb una citació literària de J. Ruyra. No inclou la forma pronominal.

**engiscar:** excitar, engrescar ‘to excite, to animate’. El VM recull *enguiscar* “incitar, punxar, estimular” (València, Baix València, Maestrat). Després hi afegeix engiscar ‘entxiscar’ com a pròpia del Maestrat. El DCVB l’inclou: “Acanissar, incitar, fer acometre” com a propi del Maestrat “Engisca-li eixe gos!” (Benassal).

**enseginat:** fet ab segí, ple de segí ‘made by tallow, filled with tallow’. El VM recull la variant ensegnada ‘coc en segí’ (Maestrat, València). No apareix al DCVB.

**ensé que:** així que ‘so’. No apareix al VM ni al DCVB.

**entemenat:** mort ‘dead’. El VM prefereix l’infinitiu *entemenar* ‘fer malbé’: “eixe tot ho ha entemenat” (Morella); “ho ha fet roín” (Culla); “fer ulls d’entemenat, d’apestat, contagiats” (Maestrat). No apareix al DCVB.

**entomar:** rebre ab les mans lo que un atre llança per l’aire ‘to receive with one’s hands what another throws through the air’. VM: “empomar” (Maestrat). El DCVB registra dos significats del terme, el primer al Maestrat, i el segon a Tortosa: ‘copsar’ (Maestrat); figuradament, ‘percebre, sorprendre un secret’ (Tortosa).

**entregar-se:** mirar-se entre si ‘to look at each other’. VM: “mirar si una peça, una línia de pals plantats, etc.” (Maestrat, Catalunya). El DCVB el defineix així: “Mirar un objecte prenent per guia visual dos punts o dos regles paral·lels, per comprovar la dretesa o guexesa de l’objecte” (català oriental, català occidental, valencià i balear).

**envenzió, fer:** decantar-se a un costat, desviar-se, fer-se curvo lo que era recte ‘to set aside, to deviate, to become curved what was right’. El VM: “torcer-se, encorvar-se una fusta, decantar-se o perdre la plomada una paret, un que va a cavall i fa una acció brusca, un pal, bandera, etc. que es porta dreta per amunt, etc.” (Maestrat, Benassal). El DCVB: ‘Desviació de la línia vertical’ (Maestrat). *Fer envenzió:* tòrcer-se, corbar-se una fusta, perdre la verticalitat una paret, un pal, un que va a cavall, etc. (Garcia Girona, Vocabulari del Maestrat).

**esbargir:** dissipar, serenar-se ‘to dissipate, to calm down’. VM: “escampar, dissipar”: ‘s’ha esbargit la tronada’ (Maestrat). Espargir (Morella). El DCVB: ‘Espargir, escampar’, “el vent esbargix les núgols” (Maestrat). Documentat des de Ramon Llull; figuradament, ‘fer desaparèixer o minvar’. La documentació és moderna.

**esburgar:** indagar, escudriñar ‘to inquire’. No apareix al VM. Segons el DCVB és paraula típica del Maestrat: ‘Fitorar o remoure amb un burgany’ (Maestrat); figuradament, ‘indagar, procurar saber una cosa amb preguntes hàbils’ (Benassal). “Jo sí que l’hai esburgada i sé el que pensa fer”.

**escany:** enginy de pals per a portar un mort ‘sticks to carry a dead body’. El VM: “angarilles o arganells per a portar defunts pobres.” (Vora de Catalunya). El DCVB: ‘baiard o

arganells per a portar els difunts pobres al cementeri (Ulldecona). Aquest diccionari esmenta el nostre autor i el VM (Garcia Girona *Vocabulari del Maestrat*).

**escarotar-se**: dispersar-se en escarots ‘to scatter in groups’. El VM: “fer o fer-se a escarots”. El DCVB: ‘espargir formant escarots (Ribera d’Ebre, Maestrat, València). “Escarotar-se les abelles”: sortir un eixam o escarot d’un rusc. “Escarotar-se la flor de la col”: desfer-se el pa o flor i treure l’espigó (Xàtiva); ‘avalotar; moure escarot o produir espant, enrenou (Castelló, València). Les citacions literàries són de Josep Pascual Tirado.

**esclator**: llustre brilliance’.. Se diu principalment de la roba neta. El VM recull *esclató* ‘llustre de la roba blanca rentada’ (Tortosa). El DCVB: ‘Expansió sobtada produïda per un impuls interior (físic o moral); ‘Gran fatiga corporal per haver corregut molt, per haver fet un exercici violent, per haver plorat intensament, etc.’, les dues definicions que recull aquest diccionari són pròpies del català oriental insular.

**escopronar**: rompre a algú lo llom (de corpó) ‘to break someone’s back’. El VM: “esllomar” (Maestrat), rompre el copró. El DCVB ‘rompre el copró’ (Benassal).

**escorta**: escortar, o escolta, escoltar: se diu de la guàrdia militar que acompanya ‘to escort: it is said of the accompanying military guard’. No consta en el VM. Apareix al DCVB amb el significat normatiu, amb citacions d’autors antics i moderns.

**esdevindre**: esdevenir ‘to become’.. El VM recull la forma *esdevé*, que segons GGirona en forma? impersonal en temps present del verb *esdevindre*. “Si *esdevé*, demà plourà (si ocorre, si topete) (Maestrat, Benassal)”; Garcia Girona indica que “és l’única forma en ús en lo Maestrat del verb *esdevindre*. El DCVB remet a *esdevenir*.

**esmunyir-se**: fugir-se d’entre les mans ‘to get out of hand’. Amollar-se i caure una paret o ribàs per les pluges. El VM: “un ribàs, un marge del camp de les pluges, *solsir-se*”. El DCVB recull unes quantes accepcions del terme, i entre elles la pronominal ‘Anar-se’n lliscant per una estretor (català oriental, català occidental, valencià)’.

**esperó**: esperonar o espoló, espolonar ‘to spur’. No apareix al VM, sí que hi és, però, *espoló*: “de gall, de perdigot”, Maestrat, etc. El DCVB registra diversos significats del terme, entre altres la que apareix al Vocabulari del poema *Seidia* ‘eminència ossosa que es forma a la part posterior dels tarsos de certes aus, especialment dels galls, i que els serveix d’arma defensiva’.

**estesina**: gran quantitat de coses esteses ‘lots of extended things’. El VM: “augment d’estesa” (Maestrat). El DCVB el defineix com a *estesat* i aquest significat el fa propi del Maestrat. Per a l’extensió geogràfica hi afegeix Morella i Benassal sota el terme *estesina*.

**estrényer:** estretir ab los braços, cordes, etc. ‘to tighten with arms, ropes, etc.’. No apareix al VM, inclou *estretir* ‘estrechar’, Maestrat, etc. El DCVB recull aquesta forma normativa amb diverses accepcions i citacions literàries des de l’època medieval. La comarca del Maestrat hi apareix solament en la transcripció fonètica.

## F

**faisó:** manera, acció ‘mode, action’. No apareix al VM. El DCVB inclou el terme però no esmenta per a res la nostra zona.

**fatilletra:** bruixa ‘witch’. Fatilleries, embruixaments. El VM recull *fetillerries*, i entre parèntesis hi posa *fatilleries*, ‘bruixerries’. El DCVB inclou *fetiller-a*: ‘Estugós, que es fa escrípol de molts menjars i cal donar-li’ls triats (Tortosa, Maestrat, Castelló, València)’.

**feel, fidel, fiel; feltat, fidelitat:** totes estes formes són usades en valencià all these words are used in Valencian’. No apareix al VM. Són termes generals, antics i moderns, de la llengua amb citacions antigues, llevat del castellanisme *fiel*, que no imputa en el DCVB. No hi ha cap informació, però, del Maestrat.

**filera:** renglera, renquera ‘row’. El VM: “fila 3ª accepció”: filera o línia de persones o coses, parats o en moviment. El DCVB: ‘sèrie de persones o coses disposades en línia recta’, no esmenta la comarca del Maestrat.

**fréstec, tega:** feréstec, tega ‘wild’. No apareix al VM. El DCVB dóna entrada a la forma *fréstec*, -ga i la defineix com a “construcció dialectal”; després remet a *feréstec*, -ga ‘salvatge, indòmit’, ‘esquerp, retret del tracte del homes’, amb citacions antigues.

**fretar:** contractar passatge en una nau ‘to hire crew on a ship’. No consta al VM. La definició que apareix al DCVB és ‘fregar’, pròpia del català nord-oriental i oriental. No esmenta, doncs, el vocabulari del poema *Seidia*.

## G

**galdir-se:** tragar-se ‘to swallow’. El VM: “engolir, tragar”. Ho diuen de menjar ab ànsia, o de menjar molt. En dos tenallades s’ho ha *galdit*! (Maestrat, la Plana, Alacant, València. Engaldir (Baix Maestrat, Vinaròs, Tortosa, Catalunya, Solsona, Ribera d’Ebre). Hi ha una entrada engaldir ‘galdir, tragar’ (la Plana). En el DCVB, és pronominal ‘menjar-se, engolir (Massalcoreig, Tortosa, Benassal). “Ens hem galdit un parell de costelles”. “Cassola de farinetes que entre tots se galdiran” (Moreira), propi del tortosí i del Maestrat.

**gitar (antic):** tirar, llançar, dur una empresa a terme ‘to throw, to carry out’. El VM: “llançar, tirar”. Figuradament, ‘tirar o soltar un parer, una sentència, ficar dita a una subasta, posar diner a una sort de joc, oferir preu sobre cosa que es compra’. Locució “los que hauran gitada la fira”: los que hauran fet demanda de cosa en venda o fira” (Rúbriques de Benassal, 66). El DCVB recull diverses accepcions del mot, la primera és ‘llançar; deixar anar amb fort impuls’, amb citacions medievals.

**gobanella:** la part del braç immediata a la mà ‘wrist’. El VM: “la part del bras (sic) que està junta a la mà en la persona (Maestrat, Benassal, Catí, Morella, Vilafranca, el Forcall, les Useres. El DCVB ‘Braó; articulació de la mà amb l’avantbraç (Alt Maestrat, València). “S’han rentat cara i coll i gobanelles” (Carles Salvador); ‘avantbraç; part del cos compresa entre el colze i la mà (Llucena). El DCVB comet l’error de considerar el terme com a vivent a València, per mor que apareix en un escrit de Carles Salvador, que era originari d’aquella ciutat.

**gorgontxo:** alvenc, cau estret entre roques ‘abyss’. El VM: “en sentit ample és tot pas estret per a hòmens, animals, aigües, per lo rocam solt, o molta de brossa o malea, etc. En sentit més ajustat és tot clot, crivassa, descarnadura de la terra, clavill entre roques, alvenc, per a on se pot aturar l’aigua de les avengudes, u (sic) obrir-se pas i eixir per un altre costat; o bé passar-hi dificultosament hòmens u animals” (Maestrat, Benassal). No apareix al DCVB.

**grentxut, da** ‘dishevelled’: que té grentxes, o crentxes. No apareix VM ni al DCVB.

**greument:** dificultosament ‘hardily’. VM: “ab gravetat, dificultosament (en els llibres antics”), Maestrat, etc. El DCVB indica que és mot literari, no usat en el llenguatge vulgar; ‘de manera greu’.

#### *4.1 Words of the VS which appear in the VM*

Abollar, acaronar, acorar, acórrer, acotolar, albixeres, almeixia, allavons, amagatontes, anc, assucar-se, àstec, atansar-se, ataüllar, atènyer, atotinat, atustar, avinent, badina, barreigs, borina, brosqüil, busnada, cabacet [cabasset], capell, camenya, car, carasses, carpir-se, carrós [-òs], carnura, cascú, clos, cobejar, colomells, còngres, copró, corser, crita, cuita, delerar, dende, deportar-se, desaina, desbudellar, deseixida, desempelluncar-se, dida, embrocar, emprimar-se, encertades, engiscar, eneginat, entemenat, entomar, entreguardar-se, evenzió, fer, esbargir, escany, escarotar-se, esclator, escopronar, esdevindre, esmunyir-se, estesina, fatillera, filera, galdir-se, gitar, gobanella [-v-], gorgontxo, greument.

#### 4.2 Words of the VS which do not appear in the VM

Abdós, abim, adargar-se, aguisar, alimares, almenara, amor, anyell, aont, barseroles, cloïssa, concirós, daurar, desfeta, destrés, dissort, ebriac, enfurismar-se, ensé que, esburgar, escorta, esperó, estrènyer, faisó, feel, fréstec, fretar, grentxut.

#### 4.3 Semantic modifications

##### **almeixia:**

VS: *espasa o arma de mà* 'sword or hand weapon'

VM: *túnica o vesta mora* 'tunic or Moorish tunic'

##### **atrotinat, -a:**

VS: *atontit, -ida* 'reckless'

VM: *qui va de tropell sens mirar lo que fa* 'who goes around without looking at what he does'

##### **barreigs:**

VS: *combats, lluites* 'fightings'

VM: *barreja* 'mixture'

##### **broquil:**

VS: *espessor de malea* 'thickness of weed'

VM: *lloc de brosses, sorrat de malea alta* 'high weed place'

##### **desaina [desaina]:**

VS: *desgust [sic], desgana?* 'disgust, reluctance?'

VM: *fredor d'amistat, desamor, fluixetat en l'estimació* 'coldness of friendship, lack of love'

##### **deseixida:**

VS: *arranc, eixida valenta* 'corageous departure'

VM: *acció extraordinària que se n'ix de lo comú: façanya, invent, etc.* 'extraordinary action out of the ordinary'

**entemenat:**

VS: *mort* 'dead'

VM: *fet malbé* 'spoiled'

#### *4.4 Words which the DCVB places in the Maestrat*

Abollar, allavons, amagatontes, assucar-se, àstec, ataüllar, atotinat, -ada, atustar, avinent, badina, brosqüil, carpir, carura, cascú, copró, delerar, dende, desbudellar, deseixida, ebriac, embrocar, entomar, esbargir, esburgar, escarotar-se, fatillera.

#### *4.5 Words which appear in the VS mentioned by DCVB*

Acotolar, adargar-se, busnada.

#### *4.6 Words which the DCVB places in Benassal*

Carrós, colomello, còngres, escopronar.

#### *4.7 Words which the DCVB places in the Maestrat and Benassal*

Crita, delerar, desempelluncar-se, emprimar-se, engiscar, gobanella.

#### *4.8 Words which appear in the VM mentioned by DCVB*

Envesió, fer, escany.

## 5. A sample of the lexicon used in the *Vocabulari del Maestrat*

The *Vocabulari del Maestrat* is a general representative lexicon of the basic vocabulary of the speakers of this region and also of the Plana of Castelló. However, when referring to general lexicon, as opposed to partial lexicon, we are aware that it does not mean that it contains all the lexicon of those counties but only the vocabulary of a group of speakers which corresponds to a limited area, i.e. the so-called diatopic lexicon: that lexicon of a geographic subsystem in relation to the general language considered as a diasystem. On the other hand, the VM is one of the few lexicographic works — if not the only one — which include the diatopic marks of the Catalan historical language. It would be convenient to have more similar works. It is clear, then, that the selection of the lexicon of the VM was that of usual use in that region, and therefore all users had to find the lexicon of everyday use.

We next give a few samples:

*lèxic estàndard*: **Cabell**. Cada pel del cap. En un *cabell* l'ofegues., M. (p. 106). **Caiguda**. 1. Acte de caure. 2. La de la teulada, montanya, etc.: vessan. 3. Del sol, posta del sol., M. (p. 110). **Calor**. La de l'estiu. Fa una *calor* que rsotix lo pardals, M.P. la de la persona: ¡Tinc una *calor*!... M. etc. (p. 115). **Cama**. Cadascuna de les dos extremitats inferiors de la persona., M.P.V. etc. (p. 115).

*lèxic literari*: **Capbreu**. Llibre en que les comunitats, corporacions, etc. tenen assentades ses pertenençies. (p. 107). **Càlcul**. Conte o investigació per mitj d'operacions matemàtiques, M. (p. 113). **Càlid**. Terreno *càlid*, M.P. etc. (p. 114). **Cambrer**. Qui servix en la *cambrà* d'algun senyor, singularment en la del Rei. (p. 117).

*lèxic col·loquial*: **Cabut, da**. Dur de cap, aferrat al juí propi, M.P. (p. 107). **Cagatacos**. Qui fa'l senyoret i noté per a menjar, M. (Benass.) (p. 110). **Caldo**. Lo suc de l'olla del menjar ja cuit, M.P.V. etc. Ref.: Cansalada rância fa bon *caldo*, Cat. (p. 113). **Camamila**. Planta medicinal que's pren en infusió contra'ls dolors i descomposicions de ventre. A alguns llocs del M. diuen *camamirla*. (p. 116). **Camenya**. Jaç de mantes o pells esteses per terra, o be un sac de palla, per a dormir en hostals o altres llocs quan se viaja, M. (p. 117).

*lèxic popular*: **Caca!**. Les mares als fillets quan volen palpar o portarse a la boca alguna porqueria, M. (p. 108). **Calabruixó**. Granis menut, mataquirro, M. A altres llocs diuen *matacabra*. (p. 110). **Calçó**. Les bragues antigues o pessa de vestir dende'l mitj del cos als

genolls, dividida en dos camals, M.P.T. etcétera. (p. 112). **Camalligues**. Inversió de la paraula *lligacames*, M.P. Son les vetes ab que se subjecten les calces al coll de la cama. (p. 116).

*lèxic vulgar* : **Cadavre**. Lo cos de la persona defunta. La gent sol dir *calave*, o *calavre*, i d'ahi *calavera*. (p. 108). **Cagalló**. Forma parcial de l'escrement humà o de bèstia, M. (p. 109). **Caletro**. Agudeses d'enteniment. ¡Qué poc *caletro* tens! M. (p. 114). **Càlis**. Càliz. M.P.V.T. A Cat. Calzer. (p. 114).

*lèxic tècnic* : **Cabestre**. Lo dels matxos i altres besties majors per a subjectarles pel cap, M. etc. (p. 106). **Cabiscol**. Lo qui dirigix lo cant litúrgic en les esglésies, M.P.V. (p. 106). **Camatimó**. La llança o pal de l'aladre que té a l'extrem los clavillers, M. (p. 117).

Pel que fa a l'ordenació dels materials al VM, cal dir que algunes entrades del *Vocabulari del Maestrat* haurien d'anar juntes, i en canvi, no és així. Per exemple: *abotargat*, *da* (p. 12) / *botarga* (p. 88); *aborronar* (p. 12) / *borró* (p. 85); *caixa* (p. 110) / *encaixar* (p. 268); *calç* (p. 111), / *encalzinar* (p. 268); *cambra* (p. 117) / *encambrar* (p. 268), etc. El VM presenta els materials ordenats alfabèticament, per bé que de vegades hi haja algun error, i això ens porta encara a un altre problema: el cas dels homònims. El VM, en aquests casos, posa dos lemes: **Bé**. *Adverbi*. Modismes. ¿*Bé* has fartat xè? (quánt has fartat). No begues, que't farà mal! *Bé* pot no importa). Plourà vui? *Bé*! (ca!) M.P. (p. 72). **Bé**. *Sustantiu*. Refrà: fes *bé* i no fages mal, que altre sermó no't cal, M. (p. 72). Tanmateix aquesta ordenació no sempre segueix aquest criteri ja que en altres casos considera el mot en qüestió com un signe polisèmic i posa un sol lema, tot distingint-ne les diferents accepcions amb números. Sembla que aquest criteri és majoritari dins la lexicografia tradicional, i ho és també del VM: **Abornar**. 1. Embestir, acometre, T. //2. Aventar o atxutxar lo gos a algú: ¡*Abórna*-li'l gos! Vor. de Cat.. //3. Acoquinar, reduir a l'impotència en rinya: ¡Xè l'ha *abornat* del tot! A-M. //4. Atropellar un matxo al qui va davant volent passar, M.//. 5. Quan un matxo o altre animal s'esbarra o desboca, i se li planten homens d'avant per aturar-lo i se'ls ne passa, els ha *abornat*. //6. Un riu o torrent qui ix de mare i ho arrambla tot per d'avant, se diu que tot ho *aborna*, o que *aborna*'l pla, M-P. // 7. Al lladrar del gossos diuen *abornar* i al lladrid *abornit* (Da. de Tor.). //8. Correr el *born* (la veu, lo crit), Mall. (p. 12). **Bolo**. 1, Cudol, pedra redona, M.T. Fr. Al *bolo* i al buf: joc d'agulles dins un muntonet de terra. T. Da. de Tor.//2. Bobo, tonto: Peret es un *bolo*. (p. 82). **Bolleta**. 1. Paperet llarg i estret on s'escriu un nom i s'arrolla i's met ab altres en un saquet per a traure sòrts, M. //2. Albarà d'estar examinat en doctrina cristiana per a complir en parroquia en Coresma. M. (p. 82). **Canaló**. 1. Conduite de ferro que replega l'aigua de les canals de les teulades i la solta al carrer o a algun alvelló. M. //2.

La canaleta de fusta que va des de la gronsa al forat de la mola, per a on corre'l blat que cau dins d'aquesta, M. També es diu *copa*. (p. 120). **Desparar**. 1. Un arma de foc. // 2. Llevar els espartons enviscats de la vora de les fonts i regatxols a on se paren per a caçar pardalets: o de les barraques o paranyes per a caçar tords. // 3. Desmuntar la taula després de menjar, una *parada* de fira, un llit, etc. M.P.V. (p. 224). **Encendre**. 1. Pegar foc a alguna cosa, o lo que fa llum. // 2. Enrabiari: Me faràs *encendre* la sang! M. (p. 269). **Fallar**. 1. Faltar o eixir fallida una cosa, malogrant-se, com una cullita. Enguany ha *fallat* l'ordi. // 2. En jocs de cartes no tindre del "palo" i haver de tirar "triumfo". // 3. Decidir, determinar un litigi o procés. M.P. (p. 318). **Garrot**. Pal o bastó gros, sovint ab porra a l'extremitat. Solien antigament fer-ne us els fadrins en les seues rondes del tranitar, com d'arma de mort, que'n portava algun al fossar. M.P. etc. // 2. Cert bastó de cirer, roure u altre arbre dur, curt i acabat en punta endurida al foc, ab lo qual lo qui fa les garbes de blat *agarrota* els caps del vencill passant-los dos o tres voltes la un davall de l'altre., M.P. etc. // 3. Suplici que diuen "donar *garrot*" i és eixecutar als condemnats a pena de mort torcent-los ab lo *garrot* una corda al coll que els ofega. Hui sa fa ab una màquina més ràpida i menys crudel M.P.V. (p. 386).

## References

- BARREDA I EDO, Pere-Enric (1989) "Mossén Joaquim Garcia Girona, benassalenc il·lustre", *Benassal. Recull bibliogràfic de textos*, 2 vols., Ajuntament de Benassal, 645-649.
- BERMÚDEZ RAMIRO, Jesús (2009) "Les traduccions poètiques d'Horaci de Joaquim Garcia Girona. Ritme i versificació", *Llengua i Literatura: Revista anual de la Societat Catalana de Llengua i Literatura*, 20, 51-80.
- BOLLETÍ DEL DICCIONARI DE LA LLENGUA CATALANA (1901-1926), ed. a cura de Maria Pilar Perea, Conselleria d'Educació i Cultura, Govern de les Illes Balears, Nova edició augmentada amb índexs, 2004 (CR-ROM edition).
- GARCIA GIRONA, Joaquim (1922) "Del jardí d'Horaci (Oda XIV del LL. II)", *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, III, 322-323.
- GARCIA GIRONA, Joaquim (1922) "Del jardí d'Horaci. A Luci Sexte (Oda IV del Llibre I)", *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, III, 386-387.
- GARCIA GIRONA, Joaquim (1923) "Del jardí d'Horaci (Oda XVI del llibre II)", *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, IV, 144-145.

- GARCIA GIRONA, Joaquim (1924) "Del jardí d'Horaci (Oda VII Lib. I Carminum) A Munaci Planco", *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, V, 180-181.
- GARCIA GIRONA, Joaquim (1924) "Del jardí d'Horaci (Oda XVII Lib. I Carminum) A Tíndaris", *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, V, 322-323.
- GARCIA GIRONA, Joaquim (1925) "Del jardí d'Horaci. Oda III (Lib. IV Carm)", *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, VI, 52.
- GARCIA GIRONA, Joaquim (1925) "Del jardí d'Horaci. Unes explicacions", *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, VI, 269-277.
- GARCIA GIRONA, Joaquim (1926) "Del jardí d'Horaci. Més sobre la imitabilitat dels metres llatins", *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, VII, 210-220.
- GARCIA GIRONA, Joaquim (1926) "Del jardí d'Horaci. Oda XX (Lib. I Carmin.)", *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, VII, 191.
- GARCIA GIRONA, Joaquim (1927) "Del jardí d'Horaci. La versió de la estrofa alcaica", *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, VIII, 172-178.
- GARCIA GIRONA, Joaquim (1928) "Del jardí d'Horaci. A Virgili. Ode III Lib. I Carm.", *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, IX, 37-39.
- GARCIA GIRONA, Joaquim (1928) "Del jardí d'Horaci. Epodon VI", *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, IX, 174.
- GARCIA GIRONA, Joaquim (1928) "Del jardí d'Horaci. Oda XII (Lib. III Carmin) A Neubula", *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, VIII, 85.
- GARCIA GIRONA, Joaquim (1929) "Del jardí d'Horaci. Oda X (Lib. II Carm.) A Licini", *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, X, 354-355.
- GARCIA GIRONA, Joaquim (1949) "Del jardí d'Horaci. Oda XXII (Lib. III Carm.)", *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, XXV, 641.
- GARCIA GIRONA, Joaquim (1952) "Del jardí d'Horaci. Oda XII (Lib. III Carm)", *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, XXVIII, 129.
- GARCIA GIRONA, Joaquim (1957) "Del jardí d'Horaci. Epodon VI", *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, XXXIII, 162.
- GARCIA GIRONA, Joaquim (1958) "Del jardí d'Horaci. Epodon VII", *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, XXXIV, 58.
- GIMENO BETÍ, Lluís (1998) *De lexicografia valenciana (Estudi del 'Vocabulari del Maestrat' de Joaquim Garcia Girona)*, València / Barcelona: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana-Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

- GIMENO BETÍ, Lluís (2004) *Mossèn Alcover i les comarques centrals del territori lingüístic (Correspondència epistolar amb mossèn Joaquim Garcia Girona)*, Barcelona: Curial Edicions Catalanes / Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona.
- HERNÁNDEZ, Pedro Alcántara (1929) "D. Joaquín García Girona, Pbro., O.D.", *El Correo Josefino. Revista mensual ilustrada*. Colegio de San José, Tortosa, 40-45.
- MEDINA, Jaume (1976a) *Els ritmes clàssics en la poesia catalana*, Doctoral Thesis, Universitat Autònoma de Barcelona.
- MEDINA, Jaume (1976b) "Horaci en la literatura catalana", *Els Marges*, 14, 93-106.
- MEDINA, Jaume (2003) "Una polèmica a la premsa vigatana entorn de la imitació dels ritmes clàssics en català: Josep Fonts, Joan Franquesa i Josep Maria Llovera", *AUSA*, XXI, 151, 75-87.
- PERAIRE I IBÁÑEZ, Joan (1991) "Seidia: Història i èpica", *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, LXVII (II), 327-371.
- REDACCIÓ (1929) "Mossèn J. Garcia i Girona", *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, I (gener-febrer), 1-2.
- SALVADOR, Carles (1973) "Quatre elogis i quatre cues", *Gorg*, 1973, 45.
- TOMÀS I MARTÍ, Vicent (1922) "Noticiari", *El crit de la muntanya. Fulla mensual valencianista agraria*, Artana (la Plana de Castelló), 2.